

Martina Filić
Zdravko Kolundžić
Ivana Vidović

OŽB Požega, Logopedska djelatnost

Jezične i govorne sposobnosti, predvještine čitanja, pisanja i matematike školskih obveznika 2017./2018. u Požeško-slavonskoj županiji

Speech and language skills, pre-reading, pre-writing and pre-mathematical skills of 7-year old children before entering school in Požega-Slavonia County

Stručni rad UDK: 373.3 (497.5-37 Požega)

SAŽETAK

Spremnost za školu podrazumijeva određeni stupanj zrelosti u više područja, koji je potreban djeci za svladavanje zahtjeva u školskom sustavu (UNICEF, 2006). Za polazak u osnovnu školu su, uz ostale, važne djetetove komunikacijske, jezične i govorne sposobnosti, ali i usvojene predvještine čitanja, pisanja te predmatematičke vještine, kao preduvjeti za uredno usvajanje vještina čitanja, pisanja i matematike. U ovom istraživanju analiziran je uzorak od 79 školskih obveznika iz Požeško-slavonske županije, koje su uputile dvije specijalistice školske medicine na logopedsku procjenu u Opću županijsku bolnicu Požega. Podaci su obrađeni deskriptivnom statistikom, u SPSS programu. Rezultati pokazuju da najveći broj djece, njih 89 %, ima poremećaj izgovora, 10 % djece ima teškoće s razumijevanjem jezika, 29 % djece postiže ispodprosječne rezultate na receptivnom testu rječnika, 20 % djece ima odstupanja u morfosintaksi, 54 % djece nema usvojenu fonemsku svjesnost, 28 % djece je slabije u grafomotoričkim sposobnostima, 27 % djece ima neusvojene predmatematičke vještine te 32 % djece ima slabije slušno razlikovanje. Ovakav rezultat upućuje na potrebu sustavnih pregleda djece u predškolskoj dobi, radi pravodobnog otkrivanja teškoća i poremećaja i uključivanja u logopedsku terapiju. Osim toga, neusvojenost predvještina čitanja i pisanja te predmatematičkih vještina – pokazatelj je potrebe za stvaranjem strukturiranog i točno određenog programa predškolskog odgoja i obrazovanja, koji bi ciljanim aktivnostima, među ostalim, poticao predvještine čitanja, pisanja i matematike.

Ključne riječi:

spremnost za školu ▪
 logopedska procjena ▪
 poremećaj izgovora ▪
 poremećaj jezika

ABSTRACT

School readiness is defined by a certain level of maturity in multiple areas necessary for overcoming school's demands (UNICEF, 2006). Important abilities for school entry, among others, are children's communication, language and speech abilities, as well as pre-reading skills, pre-writing skills and pre-mathematical skills, which are considered fundamental for children to be able to learn to read, write and master math skills. In this research, 79 children from Požega-Slavonia County obligated to enter elementary school underwent a speech-language pathologist's evaluation in County Hospital Požega. Data were analyzed using descriptive statistics in SPSS. The results show that the largest number of children have articulation disorder (89 %), 10 % have difficulty understanding language, 29 % have below average receptive vocabulary, 20 % have errors in morphosyntax, 54 % are unsuccessful in phonemic awareness tasks, 27 % have poor pre-mathematical skills, while 28 % of children have poor graph motor skills. Moreover, 32 % of children have poor speech perception. Such results indicate the need for a systematic evaluation by a speech-language pathologist in preschool age in order to detect children with difficulties so they can be included in speech and language therapy. Moreover, the lack of good pre-reading, pre-writing and pre-mathematical skills indicates the need for creating a structured preschool program that will develop and enhance pre-reading, pre-writing and pre-mathematical skills.

Keywords:

school readiness
 ▪ speech and language pathologist's assessment ▪
 articulation disorder ▪
 language impairment

UVOD

Polazak u osnovnu školu važno je razdoblje u životu svakog djeteta. To je prekretnica kojom dijete ulazi u sustav formalnog obrazovanja s ciljem opismenjavanja, odnosno učenja čitanja i pisanja, ali i radi stjecanja znanja, vještina i kompetencija za dalji akademski uspjeh i radnu osposobljenost. Za svladavanje zahtjeva školskog programa važno je da djeca spremna počnu svoje školovanje. Spremnost za školu podrazumijeva određeni stupanj zrelosti u više područja, i ta je zrelost potrebna za svladavanje zahtjeva u školskom sustavu (UNICEF, 2006). Radi stjecanja i/ili unapređivanja kompetencija potrebnih za svladavanje zahtjeva školskih programa, Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 94/13) propisan je program predškole, koju su obavezni proći svi školski obveznici u godini dana prije polaska u osnovnu školu.

Na osnovi Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 126/12), školski obveznici školske godine 2017./2018. su djeca rođena u razdoblju od 1. travnja 2010. do 31. ožujka 2011., te djeca kojima je polazak u prvi razred odgođen prethodne godine. Procjena spremnosti djeteta za školu provodi se prema Pravilniku o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava (NN 67/14). Škole pisanim putem obavještavaju roditelje ili skrbnike o rasporedu utvrđivanja psihofizičkog stanja djece. Utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta provode stručna povjerenstva škole kojoj dijete pripada prema upisnom području. Prema članku 2. Pravilnika o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava (NN 67/14), Stručno povjerenstvo škole čine: nadležni školski liječnik – specijalist školske medicine, stručni suradnici zaposleni u školi (pedagog i/ili psiholog, i/ili stručnjak edukator-rehabilitator, i/ili stručni suradnik logoped, i/ili stručni suradnik socijalni pedagog), učitelj razredne nastave i učitelj hrvatskoga jezika. Stručno povjerenstvo škole za upis u prvi razred osnovne škole donosi mišljenje s prijedlogom na osnovi: neposrednog pregleda djeteta, razgovora s roditeljem, pojedinačnih članova Povjerenstva, dostavljene dokumentacije iz predškolske ustanove - ako ju je dijete pohađalo ili programa predškole, dokumentacije drugih ustanova u kojima je dijete bilo obuhvaćeno procjenom, zdravstvenim, rehabilitacijskim ili drugim postupkom u predškolskoj dobi i/ili nalaza i mišljenja jedinstvenog tijela vještačenja. S obzirom na nepotpunost stručnih povjerenstava procjena djetetova razvoja je, često, djelomična i nepotpuna.

Jezik, govor i predvještine čitanja, pisanja i matematike

Jezične sposobnosti podrazumijevaju određenu razinu fonoloških, morfoloških, semantičkih, sintaktičkih i pragmatičkih znanja koja se smatraju pretpokazateljima uspjeha (Catts i Kamhi, 2005; prema Ivšac Pavliša i Lenček, 2011; Kastner, May i Hildman, 2001). Jezične sposobnosti promatramo u kontekstu jezičnog razumijevanja i izražavanja. Jezično razumijevanje prethodi jezičnom izražavanju (Hoff, 2001). Drugim riječima, dijete koje ima poteškoća u razumijevanju jezika, imat će poteškoća i u

jezičnom izražavanju.

Način na koji se dijete izražava prvenstveno ovisi o njegovu rječniku, zatim o razini usvojenosti morfoloških i sintaktičkih pravila. Dijete predškolske dobi u svom rječniku ima oko 10.000 riječi (Anglin, 1993; prema Kuvač Kraljević i Lenček, 2012). Veličina rječnika, uz predvještine čitanja, utječe na brzinu svladavanja čitanja i razumijevanje pročitaneog teksta (Cain i Oakhill, 2006; Quinn, Wagner, Petscher i Lopez, 2016).

Polaskom u školu djeca većinom imaju usvojena morfološka i sintaktička pravila (Kuvač Kraljević i Lenček, 2012), iako su morfosintaktičke pogreške još prisutne (Hrčica i Lice, 2013), "dok većina pragmatičkih vještina tek počinje biti dijelom djetetova jezičnog sustava" (Kovačević i Kuvač, 2005; prema Kuvač Kraljević i Lenček, 2012, str. 14). No, osim jezičnih sposobnosti, važne su i predvještine čitanja, posebno fonemska svjesnost. Fonemska svjesnost odnosi se na sposobnost glasovnog stapanja i raščlambe, a značajno je povezana s dekodiranjem, odnosno početnim čitanjem i pisanjem (Schaffler i sur., 2004; prema Ivšac Pavliša i Lenček, 2011).

Čitanje i pisanje vještine su kojima se dijete sustavno poučava polaskom u osnovnu školu. Uspješnost čitanja ovisi o razini ovladanosti jezikom budući da je čitanje nastavak razvoja jezičnih sposobnosti (De Cara i Goswami, 2003; prema Vancas i Ivšac 2004).

Za uspješno usvajanje vještine čitanja nužne su jezične sposobnosti, dok govorne sposobnosti (izgovor, tečnost, prozodija) utječu na vještinu čitanja naglas. Catts (1995; prema Vancas i Ivšac, 2004) smatra da nedostaci u jezičnom i govornom razvoju mogu imati za posljedicu teškoće čitanja.

Pravilan izgovor glasova uvelike ovisi o artikulatorima i oralnoj praksi (Vuletić, 1987). Odstupanja na artikulatorima i/ili slabija oralna praksa mogu uzrokovati poremećaj izgovora. Poremećaj izgovora se dijeli s obzirom na glas ili skupinu glasova s kojima dijete ima poteškoća. Razlikujemo: sigmatizam (poremećaj glasova *s, z, c, š, ž, č, ć, đ* i *đ*), rotacizam (poremećaj glasa *r*), lambdacizam (poremećaj glasova *l* i *lj*), kapacizam (poremećaj glasa *k*), gamacizam (poremećaj glasa *g*), tetacizam (poremećaj glasa *t*), deltacizam (poremećaj glasa *d*), tetizam (zamjena glasova *s, c, š, č, ć* i *k* s glasom *t* te zamjena glasova *z, ž, đ* i *đ* s glasom *d*) i etacizam (poremećaj glasa *e*). Istraživanja pokazuju da su sigmatizam, rotacizam i lambdacizam najučestaliji poremećaji izgovora (Farago, Arapović i Heđever, 1998). Prema Vuletić (1987), dijete bi u dobi od pet godina trebalo pravilno izgovarati sve glasove.

No, osim artikulatora i oralne prakse, preduvjeti za pravilan izgovor su i uredan sluh te dobro slušno razlikovanje glasova. Slušno razlikovanje omogućuje djetetu da pravilno pohrani mentalnu reprezentaciju glasa, što je preduvjet pravilnog izgovora (Blaži, 2011). Istraživanja pokazuju da dobro slušno razlikovanje, preko urednih izgovornih sposobnosti, utječe na razvoj fonemske svjesnosti, time i na početno čitanje i pisanje (Boets, Wouters, van Wieringen, De Smedt i Ghesquierè, 2008; Boets i sur., 2011).

Djetetova spremnost za školu podrazumijeva i motoričku spremnost. Motorička spremnost obuhvaća grubu i finu motoriku. Gruba motorika vezana je uz pokrete cijelog tijela te je preduvjet razvoja fine motorike, koja je značajan pretpokazatelj spremnosti za školu (Grissmer,

Grimm, Aiyer, Murrah i Steele, 2010).

Fina motorika usko je povezana s grafomotoričkim sposobnostima. Grafomotoričke sposobnosti su dio vještina fine motorike, koje se odnose na rukovanje olovkom, tipično tijekom crtanja i pisanja (Suggate, Pufke i Stoeger, 2016). Većina djece, njih 95 %, u dobi od pet godina pokazuje preferenciju jedne ruke (Oztürk, 1995; prema Berk 2008). Ruka koju dijete preferira je djetetova dominantna ruka kojom će pisati. Desnu, kao dominantnu ruku, koristi 90 % djece, dok su preostalih 10 % – ljevac (Scharoun i Bryden, 2014).

Položaj palca i dlana u odnosu na olovku, kao i pokret olovke, odnosno način na koji dijete drži olovku, nazivamo hvatom olovke (Schwellnus i sur., 2012). Uredan razvoj hvata olovke kreće od treće godine. On se tijekom godina mijenja, ovisno o razini motoričke spretnosti. Pravilan hvat olovke je tzv. dinamični troprstni hvat (Selin, 2003). Međutim, statični troprstni, dinamični lateralni te statični lateralni hvat su također prihvatljiv način držanja olovke. Pravilnim hvatom možemo definirati onaj hvat koji djetetu omogućava dobru fleksibilnost i kontrolu tijekom pisanja. Osim hvata olovke, za početno pisanje važan je i smjer kojim dijete piše.

Crtež čovjeka jedan je od pokazatelja kognitivnih sposobnosti i sposobnosti fine motorike. Kako se te sposobnosti poboljšavaju, dijete stvara sve realnije crteže. U predškolskoj dobi dijete crta čovjeka od šest dijelova (Berk, 2008). Često su tijekom razvoja grafomotoričkih sposobnosti potrebni poticanje i intervencija.

Osim usvajanja predvještina čitanja i pisanja, za polazak u školu važne su i predmatematičke vještine koje bitno određuje uspjeh u matematičkim vještinama tijekom školskog razdoblja (Jordan, Kaplan, Ramineri i Locunjak, 2009). Predmatematičke vještine koje su dobar prediktor mogućih poremećaja u matematici su usvojenost pojma količine i brojenje (Lenček, 2015; Geary, 2003; prema Lenček, 2015).

Višegodišnje logopedsko iskustvo potvrđuje kako je poremećaj izgovora najučestaliji razlog upućivanja djece na logopedsku obradu tijekom utvrđivanja psihofizičke spremnosti školskih obveznika. Najvažniji je to razlog jer je poremećaj izgovora lako uočljiv drugim stručnjacima. Stoga jezični poremećaji i neovladanost predvještina čitanja, pisanja i matematike često ostaju neprepoznati do trenutka pojave teškoća u svladavanju školskog gradiva.

CILJ RADA

Cilj ovog rada je uvid u govorne i jezične sposobnosti, predvještine čitanja, pisanja i matematike školskih obveznika školske godine 2017./2018. iz Požeško-slavonske županije.

METODE

Uzorak

Analiziran je uzorak podataka 79 djece, školskih obveznika školske godine 2017./2018., koju su uputile dvije liječnice, specijalistice školske medicine, na logopedsku

obradu u Opću županijsku bolnicu Požega, tijekom utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta i njegove spremnosti za školu. Svi ispitanici bili su uključeni u program predškole ili su je u vrijeme logopedske obrade pohađali. Od ukupno 627 školskih obveznika u Požeško-slavonskoj županiji, na logopedsku obradu upućeno je 81 dijete, odnosno 12,9 %. Dvoje djece, koja nisu uključena u analizu, pripadaju gradu Pakracu i na obradu su upućena u logopedsku ambulantu Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju Lipik. Analizirani uzorak obuhvaća 79 djece, od toga je 55 dječaka te 24 djevojčice, prosječne kronološke dobi 6,03 godine.

Od 79 školskih obveznika školske godine 2017./2018., devetero školskih obveznika je – na osnovi rješenja Stručnog povjerenstva Ureda za utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta – dobilo odgodu polaska u prvi razred osnovne škole prošle školske godine. Tijekom liječničkih pregleda 28 školskih obveznika bilo je uključeno u logopedsku terapiju. Od 28 školskih obveznika uključenih u logopedsku terapiju dvoje je djece uključeno zbog poremećaja tečnosti govora (mucanje), a po jedno dijete zbog poremećaja iz spektra autizma, fonološkog poremećaja i dječje govorne apraksije.

Prikupljanje podataka

Podaci su prikupljeni na osnovi logopedske dokumentacije dva logopeda i sadrže:

1. anamnestičke podatke (podaci nisu ušli u statističku analizu)
2. rezultate temeljene na:
 - a) trijažnoj audiometriji, učinjenoj pomoću Digitalnog logopedskog seta,
 - b) procjeni izgovora, učinjenoj tijekom spontanog govora te govora po modelu. Po modelu su prvotno ispitane trijažne rečenice zasićene određenim glasovima, zatim i riječi kod kojih se odstupajući glas nalazio u različitim pozicijama (početna, središnja i završna), kao i sam izolirani glas. Pregledom artikulatora utvrđeno je postoje li vidljiva odstupanja te kvaliteta oralne praksije.
 - c) procjeni jezika, koja je uključila ispitivanje razumijevanja jezika, rječnika, morfološke i sintaktičke sastavnice jezika. Jezično razumijevanje ispitano je Reynell razvojnim ljestvicama govora: Ljestvica razumijevanja govora (RRLJG; Reynell i Huntley, 1995), rječnik je ispitivan Peabody slikovnim testom rječnika (PPVT-III-HR; Dunn, Dunn, Kovačević i sur., 2010), a morfološka sastavnica jezika i sintaktička sastavnica jezika procijenjene su subjektivno od strane ispitivača tijekom prepričavanja priče Crvenkapica te internim ispitnim materijalom za ispitivanje dvojine i množine imenica i lažnih riječi.

d) procjeni slušnog razlikovanja, ispitanoj ponavljanjem zvučno-bezvučnih parova glasova, zatim i riječima u kojima su parovi, od većih razlikovnih obilježja prema manjima (npr. zvučni-bezvučni, frikativi-afrikati).

e) procjeni fonemske svjesnosti, ispitanoj zadacima glasovne raščlambe i stapanja. Upotrijebljeni zadaci dio su internih materijala logopeda, a sastoje se od liste riječi s dva, tri i četiri sloga koje uključuju i riječi sa suglasničkim skupinama.

f) procjeni grafomotoričkih sposobnosti, ispitanih zadacima precrtavanja osnovnih oblika (ravna crta, kosa crta, križ, kosi križ, trokut i kvadrat) te crtežom čovjeka. Tijekom navedenih aktivnosti ocijenjena je djetetova

dominantnost ruke, hvat olovke i smjer pisanja.

g) procjeni predmatematičkih vještina, ispitanih zadacima provjere brojenja (od 1 do 10) te procjenom količine. Procjena količine ispitana je zadacima, u kojima je dijete moralo odrediti u kojem skupu ima više elemenata.

Sva su djeca ispitana individualno, u prisutnosti roditelja, a ispitivanje je prosječno trajalo između 60 i 90 minuta.

Obrada podataka

Statistička obrada učinjena je pomoću IBM SPSS programa za statističku analizu. Prikupljeni podaci su obrađeni deskriptivnom statistikom.

REZULTATI I RASPRAVA

U sklopu logopedске obrade učinjena je trijažna audiometrija. Sva djeca su imala uredan nalaz.

Nije bilo moguće procijeniti djecu čija je komunikacija, jezik i govor na iznimno niskoj razini (Downov sindrom, poremećaj iz spektra autizma) i kod koje nije bilo moguće primijeniti mjerne instrumente. Nije moguće procijeniti: izgovorne sposobnosti (troje djece), razumijevanje jezika i rječnik (četvero djece), morfološku i sintaktičku sastavnicu jezika (troje djece), predvještine čitanja, pisanja i matematike (četvero djece) te slušno razlikovanje (petero djece).

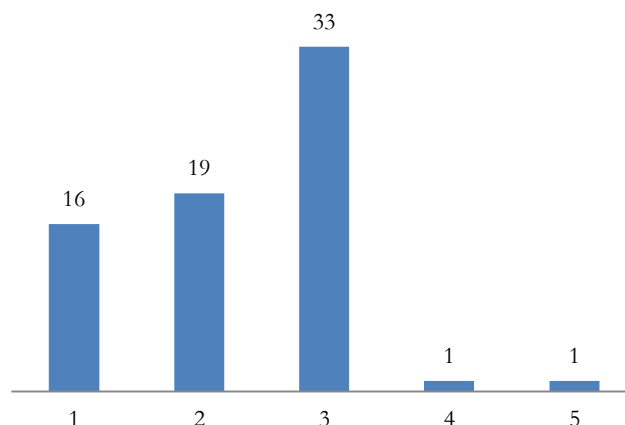
Izgovorne sposobnosti

Rezultati analiziranih podataka pokazali su da od 76 djece njih 70 ima poremećaj izgovora. Drugim riječima, čak 89 % ispitane djece ima poremećaj izgovora, što je najčešći razlog upućivanja djece na logopedsku obradu od specijalistica školske medicine. Jedan od razloga je poremećaj izgovora lako uočljiv i drugim stručnjacima, ali i važnost koju izgovornim sposobnostima daju ispitivači.

Uzmemo li u obzir da je školskih obveznika školske godine 2017./2018. u Požeško-slavonskoj županiji ukupno 627, dolazimo do 11 % djece s poremećajem izgovora, što je znatno manje od rezultata dobivenih prethodnim istraživanjima (Blaži, 2011). Jedan od mogućih razloga razlika u pojavnosti poremećaja izgovora je taj, što su probir svih školskih obveznika provodile specijalistice školske medicine, za koje nemamo podatke o kriterijima procjene djece. Djeca s urednim izgovornim sposobnostima jesu ona već uključena u logopedski tretman, u trenutku logopedске obrade na zahtjev specijalistica školske medicine. Na prisutnost poremećaja izgovora, osim razvojnih poremećaja, utječu stanje artikulatora i oralna praksija (Vuletić, 1987). Tijekom procjene utvrđeno je da 12 djece ima odstupanja na artikulatorima (najčešće protruzija), a njih 20 ima slabiju oralnu praksiju.

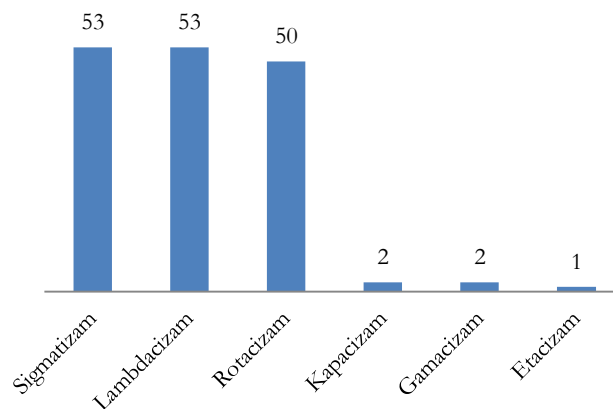
Prisutnost poremećaja izgovora podrazumijeva različit broj poremećaja izgovora. Drugim riječima, dijete koje ima poremećaj izgovora može imati poremećaj izgovora jednog glasa ili jedne skupine glasova te više glasova, odnosno više skupina glasova. Broj poremećaja izgovora po djetetu, s obzirom na vrstu poremećaja izgovora, prikazan je na slici 1,

gdje je vidljivo da najveći broj djece, njih 33 (47 %), ima tri poremećaja izgovora, a samo po jedno dijete ima četiri i pet poremećaja izgovora. Zastupljenost vrsta poremećaja izgovora prikazana je na slici 2.

Slika 1. Broj poremećaja izgovora po djetetu

Najveći broj djece ima sigmatizam, tj. poremećaj izgovora glasa i/ili glasova *s, š, ž, š, ž, đ, đ*, lambdacizam, poremećaj izgovora glasova i/ili glasova *l i lj*, te rotacizam, poremećaj izgovora glasa *r*. Ti su podaci u skladu s istraživanjem Farago i suradnika (1998), koji navode da su najučestaliji poremećaji izgovora sigmatizam, rotacizam i lambdacizam.

Slika 2. Zastupljenost vrsta poremećaja izgovora

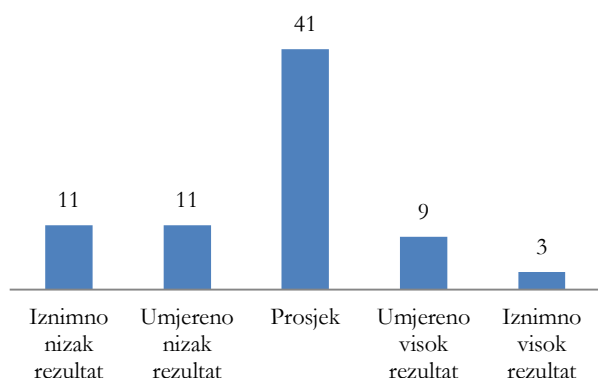
Jezične sposobnosti

Ispitane su sljedeće jezične sastavnice: receptivni rječnik, razumijevanje jezika, morfološka i sintaktička sastavnica jezika.

Rezultati na PPVT-III-HR testu receptivnog rječnika pokazuju da čak 22 (29 %) djece postiže rezultat ispod prosjeka, od toga podjednak broj djece postiže rezultat unutar iznimno niskih i umjereno niskih rezultata (slika 3).

Ispodprosječni rezultati na receptivnom testu rječnika mogu negativno utjecati na razumijevanje jezika, s kojim osmero djece ima poteškoće.

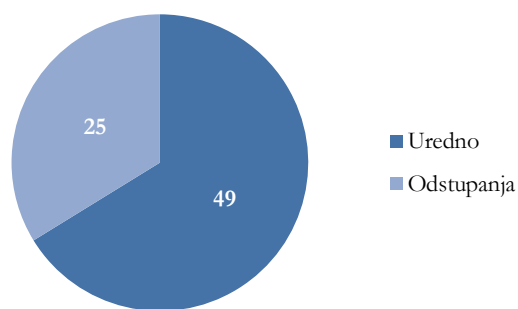
Odstupanja morfološke i sintaktičke sastavnice jezika uočena su kod 16 (20 %) djece, a preostalih 59 (75 %) djece nema odstupanja.

Slika 3. Rezultati na PPVT-III-HR testu

Slabije jezične sposobnosti upućuju na prisutnost blažih poremećaja jezičnih sastavnica, zbog toga ih okolina nije ni primijetila. Često jedna slabija sastavnica jezika negativno utječe na drugu, zbog toga dolazi do izraženijih poremećaja jezičnih sposobnosti. Slabije razumijevanje jezika može biti posljedica slabijeg/nizjeg rječničkog znanja, a razina rječnika utječe na sintaktički razvoj. Mogućnost upotrebljavanja manjeg i ograničenog broja riječi utječe na složenost rečeničnih struktura, čime su rečenične strukture jednostavnije, a jednostavnije rečenične strukture otežavaju usvajanje morfoloških znanja.

Analizom podataka pokazuje se da 24 (30 %) djece ima poremećaj izgovora i odstupanja u jednoj ili više jezičnih sastavnica. Ovakvi rezultati pokazuju kako jezični poremećaji često ostaju neprepoznati zbog veće usmjerenosti na to kako dijete govori.

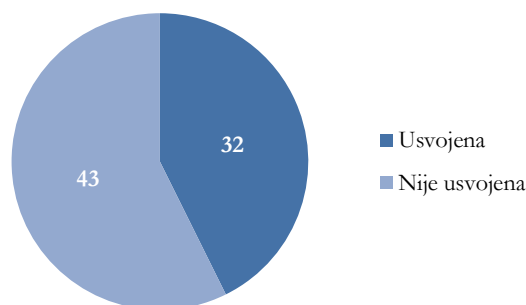
Slika 4. Rezultati ispitivanja slušnog razlikovanja

Predvještine čitanja i pisanja te predmatematičke vještine

Bez fonemske svjesnosti nije moguće usvajanje vještina čitanja i pisanja. Na razvoj fonemske svjesnosti utječe i slušno razlikovanje (Boets i sur., 2008). Rezultati ispitivanja slušnog razlikovanja prikazani su na slici 4.

Rezultati pokazuju da 49 (62 %) djece nema poteškoće,

a 25 (32 %) djece ima poteškoće sa slušnim razlikovanjem. Ove poteškoće obuhvaćaju slabiju sposobnost razlikovanja glasova s većim, ali i s manjim razlikovnim obilježjima, što objašnjava velik broj djece sa slabijom fonemskom svjesnošću. Slušno razlikovanje utječe na pravilnu mentalnu reprezentaciju glasa, koja je preduvjet pravilnog izgovora. Pravilan izgovor omogućava uredan razvoj fonemske svjesnosti. Uzmemo li u obzir da 32 % djece ima poteškoće sa slušnim razlikovanjem, da 89 % djece ima poremećaj izgovora, povezanost tih varijabli može objasniti rezultate ovog istraživanja, prema kojima više od polovice ispitanika (54 %) nema usvojenu fonemsku svjesnost (slika 5).

Slika 5. Rezultati ispitivanja fonemske svjesnosti

Jedan od mogućih čimbenika slabije usvojenosti fonemske svjesnosti je nedostatna poduka jer u programima predškole nisu planirane aktivnosti za poticanje razvoja fonemske svjesnosti.

Grafomotoričke sposobnosti još su jedna od sastavnica, koje bi trebale biti poticane u programima predškole. Rezultati grafomotoričkih sposobnosti prikazani su u tablici 1.

Tablica 1. Brojčani prikaz rezultata grafomotoričkih sposobnosti

Dominantna ruka	Desna	71
	Lijeva	4
Hvat olovke	Pravilan	60
	Nepravilan	15
Smjer pisanja	Pravilan	73
	Nepravilan	2
Crtež čovjeka	Primjeren dobi	53
	Nije primjeren dobi	22

Od 75 djece kojima su ispitane grafomotoričke sposobnosti, samo četvero (5 %) djece piše lijevom rukom, što je manje od prosječnih 10 % djece koja pišu lijevom rukom (Scharoun i Bryden, 2014). Moguće je da su neka djeca preuvježbavana, tj. da ih se usmjeravalo da koriste za pisanje i druge aktivnosti desnu ruku, a što roditelji uglavnom prešućuju.

Tijekom procjenjivanja grafomotoričkih sposobnosti

potrebno je obratiti pažnju na način kako dijete drži olovku te na smjer kojim dijete piše. Rezultati analiziranih podataka pokazuju da nepravilan hvat olovke ima 15 (19 %) djece, a samo dvoje (3 %) djece piše obrnutim smjerom pisanja, odnosno zdesna nalijevo. Pravilan hvat olovke ovisi o iskustvu koje dijete ima s olovkom, ali i o razini poučavanja, ako ga ono samo ne usvoji.

Jedan od pokazatelja djetetove zrelosti i fine motorike je crtež čovjeka. Rezultati pokazuju da crtež čovjeka nije primjeren dobi kod 22 djece (28 %). Crtež koji se smatrao neprimjerenim dobi je crtež čovjeka koji nije sadržavao 6 dijelova ili je bio siromašan detaljima. Broj od 22 djece, koja crtaju crtež čovjeka neprimjeren dobi, poklapa se s brojem djece kojoj je preporučena odgoda polaska u prvi razred, od logopeda, s obzirom na procijenjen jezični i govorni status. Važna sastavnica djetetove spremnosti za školu su i predmatematičke vještine, odnosno brojenje i pojam količine. Rezultati analiziranih podataka pokazuju da svih 75 djece ima usvojeno brojenje od jedan do 10.

Pojam količine ima usvojeno 58 djece. Drugim riječima, u uzorku je 17 (21 %) djece, koja nemaju usvojen pojam količine, odnosno ne mogu odrediti skup u kojemu ima više elemenata, što upućuje na moguće teškoće u matematici tijekom školovanja (Lenček, 2015).

ZAKLJUČAK

Ispitivanjem školskih obveznika koji su upućeni na logopedsku obradu u Opću županijsku bolnicu Požega od specijalistica školske medicine, tijekom utvrđivanja psihofizičke spremnosti za školu, utvrđeno je da najveći broj djece ima poremećaj izgovora (89 %). To je najučestaliji razlog upućivanja školskih obveznika na logopedsku obradu.

Zabrinjavajući je podatak da uz poremećaj izgovora 30 % djece ima odstupanja u najmanje jednoj jezičnoj sastavnici. Razlog tomu je činjenica da je poremećaj izgovora uočljiv i drugim stručnjacima, dok druga odstupanja – primjerice, jezične teškoće – često ostaju neprepoznata i neuočena od drugih stručnjaka, ali i obitelji.

Nužno je uključivanje logopeda u tim stručnjaka na pregledu za školu, kako bi se na vrijeme uočila djeca s odstupanjima u jezičnom i govornom razvoju. To bi omogućilo i sustavno praćenje i podršku tijekom školovanja.

Budući da jezične sposobnosti utječu na čitanje (De Cara i Goswami, 2003; prema Vancas i Ivšac, 2004), rezultati ukazuju na potrebu ranijih, preventivnih pregleda logopeda. Djeca s jezičnim teškoćama često ostaju neprepoznata do trenutka polaska u školu, kada se - učenjem čitanja i pisanja - uočavaju odstupanja.

Nadalje, 54 % školskih obveznika nema usvojenu fonemsku svjesnost, 28 % djece ima slabije grafomotoričke sposobnosti te 27 % djece nema usvojene predmatematičke vještine.

Budući da svako dijete ima zakonsku obavezu pohađanja programa predškole s ciljem usvajanja kompetencija potrebnih za ulazak u školski sustav, rezultati ukazuju na potrebu strukturiranog i točno određenog programa predškolskog odgoja i obrazovanja, koji bi ciljanim aktivnostima, među ostalim, poticao predvještine čitanja i pisanja i predmatematičke vještine. S obzirom na usvojenost predvještina čitanja i pisanja, predmatematičkih vještina te

na procijenjeni jezični i govorni status, analizom podataka dobiveno je da 28 % djece, prema nalazu i mišljenju logopeda, nije spremno za polazak u osnovnu školu.

Rezultati analize bili bi drukčiji da je obavezan član tima za utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta logoped. Tada ne bi bila izdvojena samo djeca s poremećajem izgovora, već i djeca s drugim teškoćama u području govora, jezika i komunikacije.

Ovakav rezultat ukazuje na potrebu sustavnih logopedskih pregleda djece radi pravodobnog otkrivanja teškoća i poremećaja i uključivanja u logopedsku terapiju. Time bi se logopedska intervencija provodila u optimalno vrijeme usvajanja sposobnosti i vještina potrebnih za svladavanje školskih obaveza.

LITERATURA

- 1) Berk L. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 2) Blaži, D. (2011). *Artikulacijsko-fonološki poremećaji*. Pristupljeno 27. rujna 2017. http://www.erf.unizg.hr/docs/skripte/ERF_Artikulacijsko-Fonoloski-Poremecaji_Blazi.pdf
- 3) Boets, B., Wouters, J., van Wieringen, A., De Smedt, B. i Ghesquière P. (2008). Modelling relations between sensory processing, speech perception, orthographic and phonological ability, and literacy achievement. *Brain and Language*, 106(1), 29–40. doi: 10.1016/j.bandl.2007.12.004
- 4) Boets, B., Vandermosten, M., Poelmans, H., Luts, H., Wouters, J. i Ghesquière P. (2011). Preschool impairments in auditory processing and speech perception uniquely predict future reading problems. *Research in Developmental Disabilities*, 32(2), 560–570. doi: 10.1016/j.ridd.2010.12.020
- 5) Cain, K. i Oakhill, J. (2006). Profiles of children with specific reading comprehension difficulties. *British Journal of Educational Psychology*, 76, 683–696.
- 6) Dunn, L. M., Dunn, L. M., Kovačević, M., Padovan, N., Hržica, G., Kuvač Kraljević, J., Mustapić, M., Dobravic, G. i Palmović, M. (2010). *Peabody slikovni test rječnika- PPVT-III-HR*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 7) Farago, E., Arapović, D. i Heđever, M. (1998). Fonološko-artikulacijski poremećaji u hrvatske djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34(2), 165–181.
- 8) Grissmer, D., Grimm, K. J., Aiyer, S. M., Murrah, W. M. i Steele J. S. (2010). Fine Motor Skills and Early Comprehension of the World: Two New School Readiness Indicators. *Developmental Psychology*, 46(5), 1008–1017. doi: 10.1037/a0020104
- 9) Hoff, E. (2001). *Language development*. Singapore: Wadsworth.
- 10) Hržica G. i Lice K. (2013). Morfološke pogreške u uzorcima govornog jezika djece urednog jezičnog razvoja i djece s posebnim jezičnim teškoćama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(1), 65–67.
- 11) Ivšac Pavliša, J. i Lenček, M. (2011). Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednoga jezičnoga razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(1), 1–16.

- 12) Jordan, N. C., Kaplan, D., Ramineni, C. i Locuniak, M.N. (2009). Early Math Matters: Kindergarten Number Competence and Later Mathematics Outcomes. *Developmental Psychology*, 45(3), 850–867. doi: 10.1037/a0014939
- 13) Kastner, J. W. , May, W. i Hildman, L. (2001). Relationship between language skills and academic achievement first grade. *Perceptual and Motor Skills*, 92(2), 381-390. doi: 10.2466/pms.2001.92.2.381
- 14) Kuvač Kraljević, J. i Lenček, M. (2012). *Test za procjenjivanje predještina čitanja i pisanja (PredČiP test)*. Priručnik. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 15) Lenček, M. (2015). *Poremećaji matematičkih sposobnosti*. Pristupljeno 10. listopada 2017. http://www.erf.unizg.hr/docs/skripte/ERF_Poremecaji_matematickih_sposobnosti_MLencek_2017.pdf
- 16) NN 126/12. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi.
- 17) NN 94/13. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju.
- 18) NN 67/14. Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava.
- 19) Quinn, J.M., Wagner, R.K., Petscher, Y. i Lopez, D. (2016). Developmental relations between vocabulary knowledge and reading comprehension: A latent change score modeling study. *Child Development*, 86(1), 159–175. doi: 10.1111/cdev.12292
- 20) Reynell, J. K. i Huntley, M. (1995). *Priručnik za Reynell razvojne ljestvice govora*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- 21) Scharoun, S. M. i Bryden, P. J. (2014). Hand preference, performance abilities and hand selection in children. Pristupljeno 3. listopada 2017. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3927078/>
- 22) Schwellnus, H., Carnahan, H., Kushki, A., Polatajko, H., Missiuna, C. i Chau, T. (2012). Effect of pencil grasp on the speed and legibility of handwriting in children. *The American Journal of Occupational Therapy*, 66(6), 718-726. doi: 10.5014/ajot.2012.004515
- 23) Selin, A.S. (2003). Pencil grip: a descriptive model and four empirical studies. Pristupljeno 3. listopada 2017. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/4108/TMP_objres.23.pdf?sequence
- 24) Sugate, S., Pufke, E. i Stoeger, H. (2016). The effect of fine and grapho-motor skills demands on preschoolers' decoding skill. *Journal of Experimental Child Psychology*, 14(1), 34–48. doi:10.1016/j.jecp.2015.07.012
- 25) UNICEF (2006). School Readiness: a conceptual framework. Pristupljeno 20. rujna 2017. [https://www.unicef.org/education/files/Child2Child_ConceptualFramework_FINAL\(1\).pdf](https://www.unicef.org/education/files/Child2Child_ConceptualFramework_FINAL(1).pdf)
- 26) Vancas, M. i Ivšac, J. (2004). Ima neka tajna (?) veza: Jezik-čitanje-pisanje. U R. Bacalj (Ur.), *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa s međunarodnom suradnjom*, (str. 103–118). Zadar: Sveučilište u Zadru, Stručni odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja predškolske djece.
- 27) Vuletić, D. (1987). *Govorni poremećaji: izgovor*. Zagreb: Školska knjiga.